

Анна А. Олешко
**СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ**

У статті досліджено податкові важелі макроекономічної стабілізаційної політики. Обґрунтовано доцільність стимулювання ефективного попиту шляхом активізації регулюючої функції податків. Запропоновано стабілізаційні імперативи державної податкової політики на засадах зниження податкового навантаження та надання податкових преференцій пріоритетним секторам національної економіки.

Ключові слова: податкова політика; стабілізаційна політика; державне антикризове управління; регулююча функція податків; податкові преференції.

Рис. 2. Табл. 1. Літ. 13.

Анна А. Олешко
**СТАБИЛИЗАЦИОННЫЕ ИМПЕРАТИВЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ**

В статье исследованы налоговые инструменты макроэкономической стабилизационной политики. Обоснована целесообразность стимулирования эффективного спроса путем активизации регулирующей функции налогов. Предложены стабилизационные императивы государственной налоговой политики, основанные на снижении налоговой загрузки и налоговых преференциях для приоритетных секторов национальной экономики. Ключевые слова: государственная налоговая политика; стабилизационная политика; государственное антикризисное управление; регулирующая функция налогов; налоговые преференции.

Anna A. Oleshko¹
STABILIZATION IMPERATIVES OF STATE TAXATION POLICY

The article analyses the fiscal instruments of macroeconomic stabilization. The expediency of effective demand stimulation by strengthening the regulatory function of taxes is justified. In this case, stabilization imperatives of state tax policy must include reducing taxes and tax preferences for priority sectors of national economy.

Keywords: tax policy; stabilization policy; state crisis management; regulating function of taxes; tax preferences.

Постановка проблеми. Політико-економічна ситуація в Україні й світі та глобальні фінансово-економічні трансформації вимагають посилення регулюючої ролі держави шляхом впровадження економічних стимулів суспільного розвитку.

Перехід до висхідної макроекономічної динаміки із забезпеченням прискореного економічного зростання можливий за умови реалізації ефективної стабілізаційної політики. В її основі — створення державою політико-економічних передумов для зростання ВВП, утримання інфляції на оптимальному рівні, забезпечення повної зайнятості та протидії циклічним коливанням.

Стабілізаційна політика має реалізовуватись шляхом застосування стимулюючих важелів податкової, бюджетної, грошово-кредитної, боргової політики, управління державними витратами, заощадженнями та зайнятістю населення. У цьому контексті рушієм державної стабілізаційної політики має стати ефективна реалізація її податкової складової.

¹ University of State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. Окремі аспекти розробки і реалізації стабілізаційної податкової політики в умовах економічного спаду досліджено в працях таких вчених, як В. Вишневський [2], В. Геєць [9], А. Даниленко [11], Т. Єфименко [4], Дж. М. Кейнс [5], Дж. Стігліц [10]. У цих дослідженнях доведено, що в умовах економічного спаду ефективним є застосування стимулюючої податкової політики. У цьому напрямку теоретико-методологічні досягнення вітчизняних і зарубіжних вчених потребують розвитку й обґрунтування нових напрямів податкової політики, адаптованих до реалій сьогодення.

Метою дослідження є розробка стабілізаційних імперативів державної податкової політики на засадах зниження податкового навантаження, надання податкових преференцій пріоритетним секторам національної економіки та стимулювання сукупного попиту.

Основні результати дослідження. Роль податків у процесах економічного зростання витікає з їх функцій. Регулююча функція податків забезпечує економічне зростання через активізацію виробничої, економічної та підприємницької діяльності інституційних одиниць національної економіки, фіскальна – через наповнення дохідної частини державного бюджету. В умовах одночасного зростання фінансових потреб держави та необхідності задоволення інтересів економічних суб'єктів, результати діяльності яких виявляються з певним часовим лагом, фіскальна і регулююча функції податків носять антагоністичний характер. Тобто, бюджетні інтереси держави у короткостроковому періоді суперечать довгостроковим імперативам економічного зростання.

У фазі економічного спаду уряди більшості країн світу намагаються проводити антициклічну податкову політику, спрямовану на зниження податкового тиску на економічних суб'єктів, зниження податкових ставок, перерозподіл податкового навантаження між інституційними одиницями національної економіки. Найчастіше в країнах Європейського Союзу застосовуються такі стимулюючі податкові заходи, як зниження ставки ПДВ, зниження ставки податку на доходи фізичних осіб, пільгове оподаткування інвестицій, відстрочення платежів по податку на прибуток [6, 10]. Водночас з метою наповнення бюджету та недопущення дефолту в умовах зростання державного боргу деякі країни Єврозони (наприклад, Греція, Португалія, Іспанія) змушені всупереч закономірностям антициклічного регулювання та під тиском міжнародних фінансових організацій збільшувати ставки податків.

Стосовно України: протягом 1997–2015 рр. податкове навантаження на економіку поступово зростало і у 2015 р. склало 44% ВВП, що на 12,2 в.п. більше, ніж у 2004 р. (31,8%) та на 17,5 в.п. – ніж у 1997 р. (26,5%). З прийняттям Податкового кодексу України [1] планувалось зниження податкового навантаження на економіку у 2015 р. до 27%, переважно за рахунок поступового зниження ставок податку на прибуток підприємств та скорочення кількості податків і зборів.

Масштаби впливу податкової системи на економічне зростання значною мірою визначаються розподілом податкового навантаження: а) між підприємствами, споживачами і бюджетом; б) між факторами виробництва.

В Україні найбільший внесок у дохідну частину бюджету належить ПДВ, який забезпечує майже третину податкових надходжень і 28,2% доходів зведеного бюджету (рис. 1).

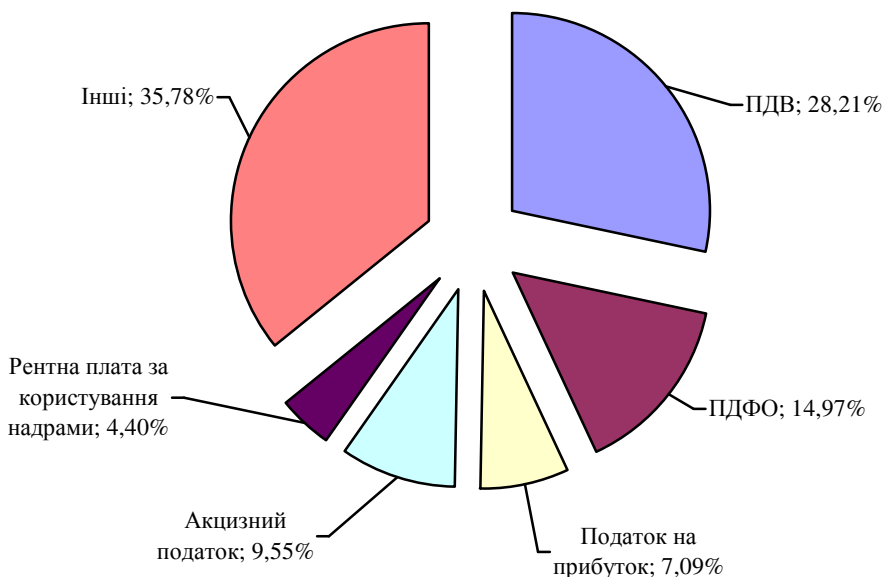

Рис. 1. Структура доходів зведеного бюджету України, січень-серпень 2015 р., %, побудовано за [7]

При цьому податковий тягар розподіляється між виробниками і споживачами нерівномірно, а пропорції цього розподілу впливають на податкові надходження до бюджету через розширення/звуження платоспроможного попиту з боку споживача та зростання/скорочення обсягів виробництва – з боку виробника. Розподіл податкового тягаря з ПДВ між споживачем і виробником ґрунтується на теорії еластичності попиту за ціною. Якщо попит нееластичний, зі зростанням податку підприємство закладає компенсацію податкових виплат у ціну товару – податковий тягар лягає на споживача. Якщо ж попит еластичний, виробникові не завжди вигідно перекладати податковий тягар на споживача і він змушений або знижувати ціну товару з метою розширення попиту, або закладати витрати в ціну товару, що неминуче призведе до скорочення попиту. У цих випадках податковий тягар лягає на виробника [3, 11–12]. Щодо факторів виробництва, то основний податковий тиск здійснюється на трудові ресурси – рівень оподаткування фонду оплати праці (інтегральна ставка соціальних нарахувань на фонд оплати праці) в Україні та Євросоюзі приблизно однакові – 40–43%, водночас в Україні податковий тягар непропорційно високо лягає на підприємство (роботодавця).

Надмірно високе значення податкового навантаження на економіку порівняно з переважною більшістю країн ЄС зменшує рівень міжнародної податкової конкурентоспроможності України, гальмує процеси її торговельної інтеграції та призводить до зниження, у першу чергу, цінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках. У країнах

Європейського Союзу частка податкових надходжень у ВВП у 2014 р. становила 34,4% проти 44,0% в Україні (рис. 2).

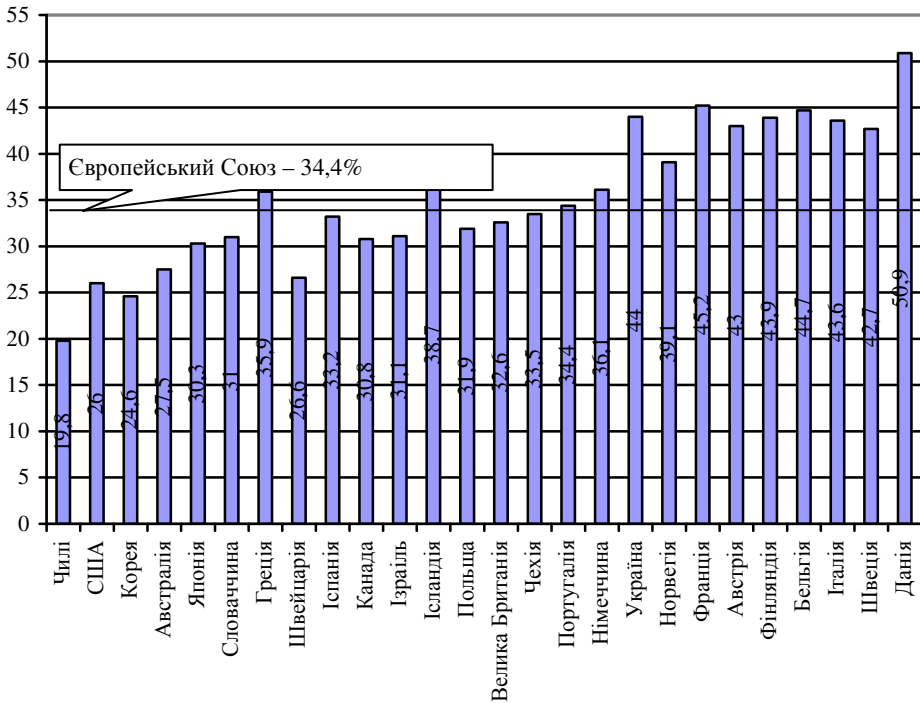

Рис. 2. Частка податкових надходжень у ВВП окремих країн світу, %, побудовано за даними [7; 13]

За допомогою податкових важелів, застосування яких передбачає, насамперед, встановлення оптимальних ставок податків, їх ефективне адміністрування та надання податкових пільг, забезпечується зростання сукупного попиту і, відповідно ВВП. П. Кругман правомірно зазначає, що недостатній попит спричиняє зростання розриву між потенційним і фактичним ВВП, а стимулювання попиту є ключовим імперативом виходу з економічної кризи та, відповідно, переходу до довгострокового економічного зростання [12]. Однак вважаємо, що в умовах фінансiалiзацiї економiки основним обмеженням полiтики стимулювання попиту має стати протидiя формуванню «кредитних бульбашок» та дотримання граничних величин частки кредитiв домогосподарств у ВВП. Необхiдним є цiлеспрямований вплив державної полiтики на окремі складові сукупного попиту: споживчий, iнвестиційний, державний, iноземний (табл. 1).

Глобалiзацiйні процеси передбачають конкуренцiю податкових систем, основними довгостроковими тенденцiями якої є скорочення податкових ставок на особисті доходи, на прибуток корпорацiй, оптимiзацiю адмiнiстрування, ведення облiку і сплати податкiв тощо. На думку вiтчизняних економiстiв, саме надмiрна фiскальна орієнтацiя податкової полiтики стала одним із чин-

ників охолодження ділової активності, що в умовах економічного спаду спричинило додатковий негативний тиск на динаміку ВВП, промислового виробництва та інвестицій [8, 3].

Таблиця 1. Податкові важелі державного впливу на сукупний попит, авторська розробка

Складові сукупного попиту	Об'єкти державного впливу	Податки
Споживчий попит домогосподарств	реальні доходи населення; заощадження домогосподарств; запозичення домогосподарств; очікування домогосподарств	податок на доходи фізичних осіб; інші відрахування з доходів населення (військовий збір, відрахування у ПФ тощо); акцизний податок; ПДВ; податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки
Інвестиційний попит підприємств	нагромадження основного капіталу; продуктивність капіталу; відсоткова ставка; науково-технічний прогрес; ділові очікування підприємців	податок на прибуток, інші відрахування з прибутку; рентні платежі; акцизний податок; ПДВ; плата за землю; єдиний податок; ЄСВ
Урядовий попит	державні закупівлі; державне замовлення	податок на прибуток; ПДВ; плата за землю
Іноземний попит	інвестиційний клімат держави; валютний курс; торговельна політика; стандарти якості	Мито, митні платежі; нетарифні обмеження, платежі і збори; ПДВ; акцизний податок

Висновки та перспективи подальших досліджень. Посилення фіскальної функції податків з одночасним послабленням регулюючої призводить до уповільнення темпів економічного зростання у фазі піднесення та до більш глибокого падіння економіки в кризовій фазі. В Україні негативна дія зазначеної закономірності посилена значним рівнем тінізації та офшоризації податкової діяльності, що в умовах посилення фіскального тиску та відсутності злагодженої антикорупційної політики призводить до втрат в дохідній частині державного бюджету.

Відтак, виключно важливим напрямом податкової політики є реалізація її стимулюючої функції, яка полягає в зниженні податкових ставок і наданні податкових преференцій пріоритетним секторам економіки, інноваційним виробництвам та малому бізнесу. Хоча такий захід зменшує податкові надходження до бюджету в короткостроковому періоді, у середньо- та довгостроковому вони зростають за рахунок збільшення бази оподаткування діючих та створення нових підприємств. Додатково має місце значний соціальний ефект від зростання зайнятості населення.

Мірилом ефективності державної податкової політики та податкової реформи має стати розробка і реалізація прагматичних державно-управлінських рішень, вільних від демагогії, популізму і декларативності, за яких кінцевий результат відповідав би поставленим цілям соціально-економічного розвитку.

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // zakon.rada.gov.ua.
2. *Вишне夫斯基 В., Липницький Д.* Оценка возможностей снижения налогового бремени в переходной экономике // Вопросы экономики.— 2000.— №2.— С. 107–116.
3. *Гусев А.Б.* Налоги и экономический рост: теории и эмпирические оценки. — М.: Экономика и право, 2003. — 139 с.
4. *Єфименко Т.* Податковий кодекс України як перший крок на шляху реформування вітчизняної податкової системи // Фінанси України.— 2010.— №12.— С. 3–11.
5. *Кейнс Д.М.* Общая теория занятости, процента и денег // www.books.efaculty.kiev.ua.
6. Мировой опыт антикризисной политики: уроки для России / Отв. ред. С.А. Афонцев и др. — М.: ИМЭМО РАН, 2009. — 197 с.
7. Надходження до Зведеного бюджету України // Міністерство фінансів України // www.minfin.gov.ua.
8. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи Монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2008. — 676 с.
9. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця та ін. — К.: НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.
10. *Стиглиць Дж.* Экономика государственного сектора / Пер. с англ. Г.М. Куманин. — М.: Моск. ун-т; ИНФРА-М, 1997. — 718 с.
11. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації: У 3-х т. / За ред. А.І. Даниленка. — К.: Фенікс, 2008. — Т. 1: Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку. — 468 с.
12. *Krugman, P.* (2014). Increasing Demand. The Unresolved Crisis. Finance & development, 51(3) // www.imf.org.
13. New OECD Revenue Statistics data for 2014 // www.oecd.org.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2015.